

Emnenr. 64

Fylke: Telemark

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Seljord

Emne: Døds og begravelse

Bygdelag: Kranglim

Oppskr. av: Olav Bakken

Gard: Bakken

(adresse): Kranglim, Flatsdal

G.nr. 114 Br.nr. 1

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Døds varslar.

Døden varslar alltid sin mann, men dei færaste gjev ikkje nok gæum på dette. Om ein mann drøymmer noko som tyder på eiig aoferd - så kanske han ikkje byrtar dette for nokon - men har fått visse og gæymed dette for alle andre. Sumetider kan dei ha fortalt varslar sitt og det kjem då opp etter på. Olav Jonson brukna i elvi ved Kvannbekk i 1890 åri. Nokre dagar fyrre fortalde han med bror sin: "I natt kom da inn ein svart mann te meg me og sov. Å snakka te meg: No, Olav, må du vandre varleg denni vika," sa han. Nokre dagar for min far døyde, såg han som ein Gudsengel la til rettis så stram ei lève for seg. Dette fortalde han til meg. - Men døden varsla med smell og harde slag i veggene - og med ulåtar av ymse dyr - helst revor. - Mar nokon av dei næraste fall ifri, fekk dei varsel. Mest vanlyt var kross teikn. To halmstri i kross framfor dengi, var vasel teikn

gar ein i huset. Sjálo har eg merkt meg
dette sí mangan gong. Og ríkar dú til
á móta same mannum eller kvinna på
same stad ein dag, sí er det feizdar bod.

Eg reiste på skulen ein morgun á mótte
Velle undur ein lítlu mür i gerdet, dá eg kom
heim om dagun mótte eg hann att. Dá sa hann,
„Hokke á feizge av konn dá“ Eg tok dette
gar eit munnhell - som det vel var - Men
nokre dagar etterpå dagdar Velle av slag, hann.

Hans Maen mótte Olav Tempelen sa
hann eingong hann reiste til Selgard, hann steig
endá til sídes oppá ein flat stein. Þá oppvegin
mótte hann same mannum og steig inná same
steinu nær þei omvegas. O. Tempelen hengde
seg 8 dagar etter. - Hans fortalde meg dette.

Slíke „treff“ er her i mengde vis. -

1. Krossen var eit vanleg varsel. „Eg sag
lík Krossen min nedá Kleivhylen i dag“, sa Olav
Kaugen som druknað der andre dagun (1908)

2-3 Ved árskiptet fekk þei vanleg varsel.

„No á þe „seinste goli eg liver“, sa Björn H.

5. „Komaæren“ var eit slag kvit lús som
kom på folk. Hvor ho brátt bort sí var
det eit líst merke.

6. „Molligræu“ er no berru kynot som ord-
tak nær nokon er allfor holdvöllu.

„Hov dú reint fang molligræu no.“ -

Dódsleiet.

7. Ja det kunne ráke. Jören Áren hadde sagt
at hann ville dey undur tuntuet - kona láut
leide hann bort dit - og dá steig hann dód ned.

8. Utlyent 9. Ditto.

10. Sohnebod til syke vanleg skikk.

11. Mest Kjent M. B. vandstod sitt dilt fri 1842.

"Jeg red mig op gennem Dalen." - og "Jeg bredte min dag på Tily, der var ikke Bors eller Fall". -

12.-13. Det hendte at den Sogande gav sine ordre - som måtte efterfarast. Kente uvenner, deile signalatur etc.

Tid mellom Sød og gravferd.

14. Ymse nemningar som. Døtt, slokna, flett, ufanda, utskriet, knytt beg, somna,

15. Skiv, kald "No e'n joku kall", sa Kage Nystaul. Ho gaddde at at ingen hennar var i hel legu i seugi!

16. Berget Bakti kom til seg att ein time etter ho var slokna - men Sogdde att Straks etter (1920)

17. Ja bae deidar nytta i mi tid.

18. Bakt opp hoka sa munnem ikke gaft ved lirkjæet.

19-21 Utlyent.

22 Glaset vart straks opna - og lenge sidan ogsa dyuni sa syli kunne fa friett "leide". -

23 Minst 6 timar

24 Som lærar vart eg stott hente og skulle syngje ut liket - i disse 30 år eg har vore lærar i denne Krinsu - utan veg, avstengt og bortgymt. Liket fekk plass på den lange bordknappen som vart boren bort på linn. Det var aldri lagt på "strå" anna i namnet.

25-28 Senghalmen brende dei ein dag seinare gamle klar ogsa - iblant.

29-37 Berre nokre timar etter narsfalle, fekk dei reudt bod eller vaskkone - eller mann

alt etter som det var mann eller kvinne som var Eid. Ei syster kunne vakte sin broor - eller noye hadde fast på gjennet.

Likklor.

38 Sveipe liket i bleia som var av eit serleg tunt, bleikya kerrest - under siste krig eit slag papir vart nytta.

Det hendte dei tok kyrky-sjarta og kleddi på dei. Mi mor fekk brude-sjarta på (+²⁵/4.1941)

Sokkar på - trur eg ingen hadde.

Men ei frynsa lue av lin, sette dei på hovudet - eller berre sveipen sleugt rundt som ein "toga" -

51. Kjøpte lintøy lenge fyre mi tid (f.1896) - ikkje ferdiggjorde - men nestar det saman.

54. Mykje ovetta med liklaken fyre - både mot sjukdom på folk og fe. Ei salmelot i eit liklaken og beste ei kyr med verda ein "hastig restiludon" mot så mang ein "Geig".

55-63 Har ikkje høyrst noko særskilt "Murer" med likkista eller i øringu på augneloki.

Emne til kista kunne nok ligge ferdig - og eg har høyrst sume laga si eigi kiste - ja nytta ho til å kvila middag i - Dess meir.

Lenge sidan nytta dei tre naglar - men no berre spiker - jamvel i kasket.

Fkkje spropper til å bera i - men småne bordi. Kista laga ein vanleg byggde smittkar, broor min har laga fleire kister - og Olav Jørnardalen (f.1894) dei fleste. Kista svartmåla dei med feise (talg) og sot - eller "Kinnrøyk" i små pakker. Men etter 1910 helst kvitmåla - eller umåla kister.

64. Fkkje opning i kisteloket

65.-74. I Kista la dei litt los og høvel
flis og ei gude med halvm inni. Når nokon
søyr på øyukuhuset kjem dei heim i bygget
Kiste - men øydan eller. No er Kista støt
kvit med grønne sylgrylling og stas på.

Det er lange slutt med å leggja "saker"
med i Kista. Kistelegget foregikk i nær-
var av dei næraste - same tidur berre eit
par mann.

I 1909 om sumaren sågde "treskomparan" (O. G.
Nystad) av hefte i ein åyde glass. Seint ein
kveld kom Gisle Laugan berande med ei kvit umå-
la Kiste på ryggen og hadde ein gutunge med
seg til å leggja han i Kista. Det spela nest opp
med eit gult torvaer - og i glimtet frå "brøi"
laut dei sjå til å få lagt den store, tunge
mannen i Kiste. Gutungen - som var Olav
Jannardalen - har fortalt kor nifst dette var
for han inn i den myrke, trange låven. -
Men Gisle som var nervøsere som få - togg
tobakk og akka det ingen ting.

Kisten stod vanlig på låven - og i
eldre tidur i båret. I fleire gamle søyr er
det merke eller "liklute" i søyr seggen. Når
liket skulle ut måtte dei ha ein verb ut-
gang. På Kleiv i Morydal og på Håvestad
og Stallsåug - er slike "likluter" i sjå den
dag i dag. Det var visst noko overtro
med dette - men det høyrar og ikkje så meint
no - om det var for å ikkje smitte ut
døringangen - dei gjorde det på denne
måten - eller for å koma velberga inn med
"måråkvastu" - den måtte aldri kryssa inn veg
som var faren lik med - så miste han si kraft.

Her er ikkje gravkapell i vid omkreds-
anna dei har liket heime hjå seg til grav-
ferdi.

Sorg.

Ikkje noko åynleg merke på sorg - med
Kleider eller så. Syngelband på armen er ikkje.

Men halde noko bråke i garden - og dans i
grenni på den tid eit lik låg på stia - var
no strengt forbode - sjavsagt.

Noko råd mot sorg ikkjend - anna gjera seg
hard og tenkje at det gagnar så lite - likvel.

Sjunge ut liket.

Når ein bar ut liket, nysvøpt, skulle ein
syngje: "Den siste skilnad er vel sår" - nokre vers.

Likferdsdagen var det song fyre og etter an-
sakkun - dei hadde faste vers som "Nå har
jeg overvundet og stridt den gode stid." - eller
"Ren opp over grav du signa sol" -

Det er nesten slutt med "likrye" no. Tyve
var det varleg at både små og store kunne
gå inn på låven og sjå eit meir eller
mindre avlagne og ukjennelige åsyn. -

Mange ungar hadde vonst av dette synet
i lang tid. - så no vert dei skåna for
den plaga.

Brennane hos på Kista har vore ikkjend
her - og noko vake nalt offisielt har eg
ikkje spurt.

No har presten vore i 2 likferder 3 gonger
i denne grenni - elles har lærarn vore den sjav-
skrivne til å bera ut den døde og til å kalla
eit trøyters ord.

Transporten -

I denne grenni som ingar seg var, gjekk
frakkinge av liket på stede eller draghelke
senter som dumar. Verst var det no om

Sumaren á skila det fram 8 km frá einu tre meislök. Far á Roma til Kyrkja som ligg í Ámotsdal má hann fara í norðaustur yfir den hǫge Varnhǫgdi undir Fjellbrant með dǫ Grath Eimlidbakkum opp og Rongombakkum ned. - í dei vǫste lǫg "Fresletti" með stokkar brúa frá uppsi og með eit "oppstǫg" - Endelig í 1905 vart det skode in geid veg frá 1 m. breiddi inn í fjellsida.

Det har spótt for mangt eit litlass og velt utover her - men viljugr hender har hjelpt til - og den fotsidru blakken har gjort sitt - sá det har beru varte með skorn og skott - og sterk likstank. -

Ein svart hest drog liket or garden og sá fylgde det mange laus hestar - og ferdi ells utgjorde beru mannfólk.

Í dei 40 ár og har fylgt lik til gravi har ikku noko kvinnufólk fylgt í ferdi. Men no har one fátll veg og kan kǫpna bil, nedom ein krok frá 2 mil sá her ells kǫm vel ferdi til á verta meir "assortert." -

Til likferdi vart bedme heile granni som vanleg og skyldfólk frá dei nǫraste lǫgder. Fyrst fók dei þynk, ol og kake sá tǫrromat með kling og kake, gomme og ymse þǫlegg.

Efter onakun vart lista bore inn í stoga með fókum þyre og snúdd inn og sett frá Langkrakken - der þransum vart lagt frá - dei fleste utan eit ord. - Nokre alvorsort vart sagt av lærarum ells nokre andru - og sá vart lista utkori under sang og gǫrd fast frá meislökum. -

Heimkómen frá gravbakkum der lik-

VIII.

Serðsfolki hadde gjöldu Kasta att gravi
og lagt kvansum oppá ei finpússa grav,
var á gá til eit godt miðdag máltíð
heime í dytjshúset. Samræða er no
meir fri og ulúndu. Sérðsfolki er
samla til frammat miðnatt í gardu,
sá verð det brátt opp brot og alle
handhelsar og tapkar for laget og breg
ut í natti í alle leidar. —